

İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi
Journal of the Human and Social Science Researches
[2147-1185]

[itobiad], 2020, 9 (5): 3951/3965

**Yönetim ve Organizasyon Bilimi Açısından Âşıkpaşazade
Tarihinin İncelenmesi**

An Examination of The History of Âşıkpaşazade in Terms of
Management and Organization Science

Kezban TALAK

Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Dr., İstanbul Medeniyet University

ktalak@gmail.com

Orcid ID: /0000-0002-7837-5852

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 14.09.2020
Kabul Tarihi / Accepted : 27.11.2020
Yayın Tarihi / Published : 19.12.2020
Yayın Sezonu : Ekim-Kasım-Aralık
Pub Date Season : October-November- December

Atıf/Cite as: Talak, K . (2020). Yönetim ve Organizasyon Bilimi Açısından Âşıkpaşazade Tarihinin İncelenmesi . İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi , 9 (5) , 3951-3965 . Retrieved from <http://www.itobiad.com/tr/pub/issue/57287/794948>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <http://www.itobiad.com/>

Copyright © Published by Mustafa YİĞİTOĞLU Since 2012 – İstanbul / Eyup, Turkey. All rights reserved.

Yönetim ve Organizasyon Bilimi Açısından Âşıkpaşazade Tarihinin İncelenmesi

Öz

Osmanlı Devleti 13. yüzyılın son dönemlerinde küçük bir beylik olarak tarih sahnesine çıkmış olup, 15. yüzyılın ikinci yarısında çok kültürlü ve çok dinli bir imparatorluk haline geldi. Osmanlı Devleti'nin 16. yüzyıldan sonraki tarihine ilişkin devasa bir arşivimiz varken, 15. yüzyıl için kaynaklar kıttr ve 14. yüzyıla ait yalnızca bir avuç kaynak vardır. Bu çalışmanın konusunu 15. yüzyılda yaşamış ve yaşadığı dönemin padişahları tarafından birçok kez ödüllendirilmiş Âşıkpaşazade'nin Tevârih-i Âl-i Osmân adlı eseri oluşturmaktadır. Söz konusu eser, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan yükselme dönemi ortalarına kadar her olayı ayrıntılı bir şekilde incelemesi ve kuruluş sürecindeki yönetim ve organizasyon çalışmalarını ele alması bakımından oldukça önemlidir. Ayrıca Tevârih-i Âl-i Osmân, yönetim ve organizasyon bilimi açısından ilk ve özgün kaynak olması bağlamında önem arz etmektedir. Çalışmanın amacı da bu duruma hizmet etmektir. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı, dünyanın en önemli devletlerinden birisi olan Osmanlı Devleti'ni yönetim ve organizasyon yapısını Âşıkpaşazade'nin Tevârih-i Âl-i Osmân adlı eseri ekseninde incelemektir. Bu çalışmada Tevârih-i Âl-i Osmân hakkında yeni bilgi meydana getirmekten çok, bu tarihin birikimi ile günümüz yönetim ve organizasyon bilimi bağlamında değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Yöntem olarak araştırmanın ana kaynağını, Kemal Yavuz ve Yekta Saraç'ın hazırladığı "Âşıkpaşazade Osmanoğulları'nın Tarihi" isimli eserler oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında literatür taraması yapılmış olup, Tevârih-i Âl-i Osmân'ın yazımında hangi kaynaklardan yararlandığı belirtilmiştir. Gaza, al ve İslam kavramları üzerine kurulmuş olan eserin bu kavramlara yaklaşımı irdelenmiştir. Süleyman Şah'tan başlayıp II. Bayezid dönemine kadar gelen eser, bilhassa 15.yüzyıl Osmanlı kaynakları açısından oldukça önemlidir. Detay ve orijinal bilgi bağlamında dönemin diğer tarihi kaynaklarından ayrılan Tevârih-i Âl-i Osmân, zamanının en özgün eseri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda mevcut çalışmada bu özgün eser, yönetim ve organizasyon bilimi kapsamında değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tevârih-i Âl-i Osmân, 15. Yüzyıl, Yönetim ve Organizasyon Bilimi, Yönetim Tarihi.

An Examination of The History of Âşıkpaşazade in Terms of Management and Organization Science

Abstract

Ottoman Empire 13. in the last periods of the century, it appeared on the historical stage as a small principality, 15. in the second half of the century it became a multicultural and multi-religious empire. 16. after the century, we have a huge archive of the history of the Ottoman Empire, 15. resources for the century are scarce, and 14. there are only a handful of sources of the century. The subject of this study is 15. Aşıkpaşazade's work *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, which lived in the century and was awarded many times by the Sultans of the period in which he lived, constitutes. The work in question is very important in that it examines every event in detail from the foundation of the Ottoman Empire to the middle of the ascension period and addresses the management and organizational work in the establishment process. In addition, *Tevârîh-i Âl-i Osmân* is important in the context of being the first and original source in terms of management and Organization Science. In this context, the aim of this study is to examine the management and organizational structure of the Ottoman state, one of the most important states in the world, on the axis of Aşıkpaşazade's work *Tevârîh-i Âl-i Osmân*. In this study, it was aimed to evaluate this history in the context of modern management and organizational science, rather than to reveal new information about *Tevârîh-i Âl-i Osmân*. As a method, the main source of the research is the works entitled "History of Aşıkpaşazade Osmanogulları" prepared by Kemal Yavuz and Yekta Saraç. The approach of the work based on the concepts of Gaza, al and Islam to these concepts has been examined. In this context, this original work has been evaluated within the scope of management and Organization Science in the current study.

Keywords: *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, 15. Century, Management and Organization Science, Management history.

1. Giriş

Bilinen ilk Osmanlı tarihi olan Yahşi Fakih Menakıbnamesi 15. yüzyılın başlarında yazılmıştır. Orhan Gazi'nin imamı¹ İshak Fakih'in oğlu olan Yahşi Fakih, bu eserini yazarken hem kendi gördüklerini hem de babasının görüp duyduklarını kullanmıştır. Aşıkpaşazâde, 1413 senesinde henüz 20 yaşındayken Geyve'de² rahatsızlanmış ve Yahşi Fakih'in evinde kalmıştır. Bu süre zarfında Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan padişah Yıldırım Bayezid döneminin sonuna kadar yazılmış olan kitabı bulup okumuştur (Çiftçiöğlü, 1949, 79-80). Aşıkpaşazade, 1476 senesinde yazılmaya başlanan Tevârih-i Âl-i Osmân isimli eserini yazarken okuduğu bu yazılı kaynağın etkisinde kaldığını belirtmiştir (Çobanoğlu, 1999, 66). Kuruluş devrinin vazgeçilmez tarihi kaynağı olan Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân, kaybolmuş olan Yahşi Fakih Menakıbnâmesi'ni kullanması bakımından oldukça önemlidir. Ömrünün sonlarına doğru kaleme aldığı bu eserde Aşıkpaşazade, Yıldırım Bayezid'e kadar olan olayları Yahşi Fakih'ten, yine Bayezid'in Macarlar ile yaptığı mücadeleyi Umur Bey'den yararlanarak yazmış, Fetret Devri'nden başlayarak bizzat tanıklık ettiği II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed dönemlerini ise daha teferruatlı anlatmıştır (Çimen, 2006, 28). Bu eser, diğer Osmanlı tarihçilerinin eserlerinden farklı olarak yalnızca Osmanlılara ayrılmıştır. Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân Osmanlı tarihinin bilhassa kuruluş devri kapsamında en mühim bilgilerin yer aldığı eserdir (Afyoncu, 2003, 105). Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş devrinden Fatih Sultan Mehmed'in saltanatının sonuna kadar gelen eserde konular bablar ve soru-cevap biçimindedir. Aşıkpaşazade'nin yaşı ve tahmin edilen vefat tarihi göz önünde bulundurulursa 166. kısımdan sonraki yerleri başka kimseler tarafından eklenildiği düşünülmektedir (Özcan, 1991, 6-7).

Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân'ın ondan fazla yazma nüshası ve üç farklı neşri vardır. 1332 senesinde Ali Bey tarafından yapılan neşir de olaylar 1502 senesine, F. Giese'nin 1929 tarihindeki neşri 1492 senesine kadar gelmektedir. Atsız'ın 1949 senesinde yapmış olduğu neşir de ise 161 bab be Ali Bey'deki son kısım ihtiva edilmiştir (Özcan, 1991, 6-7).

15. Yüzyıl Osmanlı dünyasına ait en özgün eser olan Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân, kendinden sonraki birçok Osmanlı tarihçesini de etkilemiştir. Örneğin, Mehmed Neşrî tarafından kaleme alınan Kitâb-ı Cihânnümâ adlı eserin ve Osmanlı Şeyhülislâmı Hoca Sadeddin Efendi'nin Tâcü't-Tevârih isimli eserinin ana kaynağını bu kitap oluşturmaktadır. Bu eseri çağdaş

¹ İshak Fakih'in Orhan Gazi'nin kendi imamı mı yoksa yaptırılan bir camide mi görevli olduğu bilinmemektedir (Şahin, 2013: 180).

² Günümüzde Sakarya ilinin bir ilçesi.

anlamda kullanan ilk yazar Hammer olmuştur (Özcan, 2013, 275).

Araştırmanın konusunu Aşıkpaşazade tarafından kaleme alınan ve 1478 senesinde tamamlanmış olan Tevârih-i Âl-i Osmân oluşturmaktadır. Mevcut tarih, yazanı bilinmekte olan ve gerçek manada ilk tarih olması bakımından önemlidir. Tarihte sırası ile Osmanlıların seçeresi belirtildikten sonra bu isimlerin Anadolu'ya yerleşmeden önceki süreçleri, Anadolu'yu yurt edinmeleri gibi Süleyman Şah'tan, padişah Yıldırım Bayezid'a kadar yaşanan olaylar teferruatlı bir şekilde anlatılmıştır. Tevârih-i Âl-i Osmân, dönemi itibari ile kaleme alınan en orijinal tarihtir. Bu tarihi diğer Osmanlı tarihlerinden farklılaştıran en temel şey, oldukça fazla ayrıntı ve orijinal içeriktir.

Osmanlı İmparatorluğu ile 15. yüzyıl Osmanlı tarihçileri arasındaki ilişkinin incelenmesi gün geçtikçe önem arz etmektedir. Tarihlerdeki kanıtlar, imparatorluğun ve iktidar sahibi Osmanoğulları'nın çıkarlarının farklı olduğu yerlerde, orijinal bir tarih kitabı yazımının şahsın güç uygulayabileceği seçilebilir bir mekân biçiminde hizmet ettiğini göstermektedir. Bu bağlamda tarih kitaplarının yapacağı etki oldukça dikkate değerdi. Bu açıdan bakıldığında Tevârih-i Âl-i Osmân, biçimlendirici olarak adlandırılan dönemde Osmanlı kimliğinin inşasında şahısların etkisi hakkında mefkûre bir numune sunmaktadır.

1.1. Literatür Taraması

İlk Osmanlı tarihçisi Aşıkpaşazade'nin gerçek ismi Derviş Ahmed'dir, mahlası ise Aşık'tır. Derviş Ahmed'in büyük dedesi Aşık Paşa'ya nazaran kendisi Aşıkpaşazade şeklinde anılmıştır. Doğumu ve ölümü hakkında kesin bilgi olmamasının yanında, hayatı ile ilgili bilgiler kendi tarihine dayandırılmaktadır. Yazarın doğumunun Atsız 1392 senesi, Köprülü ise 1400 senesinde olduğunu yazmıştır. Aşıkpaşazade, adı geçen iki yazara göre Amasya'nın Mecitözü kazasındaki Elvan Çelebi köyünde dünyaya gelmiştir (Atsız, 1992: 5; Köprülü, 1997, 706-707). Kendi tarihinde yer alan bilgiye göre ise 1400 senesinde dünyaya gelmiştir. Daha çok küçük yaşından itibaren tekke çevresinde yetişmiş ve zamanın en ünlü şahriyetleri ile tanışmıştır. Tasavvufa bağlı olduğu bilinen Aşıkpaşazade, Osmanlı'nın ilk müverrihlerindedir. Gençlik zamanlarında bir süre Yahşi Fakih'in evinde kaldı. Fetret Devri'nin (1402-1413) kimi hadiselerine ve II. Murad ile Düzmece Mustafa'nın çekişmesine tanıklık etti. Bir süre sonra Sadrettin Konevî Zaviyesi'nde kaldı. 1437 senesinde önce hacca gitti, oradan dönerken de Mısır şehrine uğradı. Bir süre Üsküp'te kalan Aşıkpaşazade, padişah II. Murad'ın seferlerine katılmış ve onun takdirini kazanmıştır. Şehzade Mustafa ve Şehzade Bayezid'in sünnet törenlerine iştirak etmiş, Fatih Sultan Mehmed'in ihsanlarına nail olmuştur. 1470 senesinde müridi Şeyh Seyyid Velayet ve kızını evlendirmiştir. Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân'ı 1484 senesinde tamamladığı zaman seksen beş yaşında idi. Bu tarihten sonra da öldüğü düşünülmektedir. Mezarı, İstanbul'un Haydar mahallesinde bulunan dedesi Aşık Paşa'nın hayrına yaptırdığı cami haziresindedir (Özcan, 1991, 6-7).

Bilhassa 15. yüzyıl Osmanlı tarih yazıcılığında mühim yeri olan Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân'ı yazmıştır. Eser, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Fatih Sultan Mehmet devrinin son zamanlarına değin gelmektedir. Bu tarih, Osmanlı'dan bahseden daha önce yazılan eserlerin aksine, kendi içinde tutarlıdır. Hususen Osmanlıları konu etmiş olması, belirli bir şekilde yazarın kişiliğinin eserde okunması ve birinci elden bilgiler vermesi açısından oldukça önemlidir. Yazar gerektiği zaman devlet adamlarını ve komutanları eleştirecek kadar da cesurdur. Yazar eserinde siyasal olayların, seferlerin, fetihlerin bilgisini sunmasına ek olarak kuruluş devrine dair sosyal yapının ve iktisadi durumun da bilgilerini vermektedir.

Aşıkpaşazade tarafından 1476 senesinde yazılmaya başlanan Tevârih-i Âl-i Osmân 1484 senesinde tamamlanmıştır. Osmanlı Devleti bu tarihler arasında Balkanlar'a yayılma politikasını devam ettirmekteydi. Osmanlı Devleti'nin Balkanlara doğru yayılması, Orta Avrupa ile Balkanlar arasında önemli bir konumda olan Macar Krallığı'nı yakından ilgilendirmekte idi. 1444 senesinde meydana gelen Varna Savaşı'nda Macarlar yenilgiye uğramışlardı. Bu yenilginin öcünü almak isteyen Macarlar, 1447 senesi itibari ile hazırlıklara başlamış ve ittifak arayışına girmiştir. Bu sırada Osmanlı Devleti'nde II. Murad Arnavutluk'ta başlamış olan İskender Bey isyanı ile uğraşmakta idi. 1448 senesinin Temmuz'unda harekete geçen Macar Ordusu Sırp toprakları üzerinden Kosova'ya doğru ilerledi ve 17 Ekim günü Priştine'ye vardıklarında Osmanlı ordusu ile karşı karşıya geldi. İki ordunun da karşılıklı top atışları savaş tarihinde ilk olarak kaydedilmiştir. Savaşın ikinci günü Osmanlı kuvvetlerinin saldırıya geçmesi üzere bozguna uğrayan Macar ordusu savaş meydanını ter etmişti. II. Kosova Savaşı'na Aşıkpaşazade bizzat katılmıştır. Ona göre, Macar ordusunun önemli komutanlarının savaş meydanını terk etmemiş ve çoğu esir alınmıştır. Osmanlı Devleti'nin bu galibiyeti ile Balkanlardaki hâkimiyeti pekiştirilmiştir (Emecen, 2011, 139-143).

İstanbul'un 1453 senesinde fethedilip payitaht yapılmasının ardından Rumeli ve Anadolu topraklarına çok sayıda fetih gerçekleştirilmiştir. 1459'da Sırp Despotluğuna ve 1461 senesinde ise Trabzon Rum İmparatorluğu'na son verildi. Aynı zamanda Kefe ele geçirilip Kırım Hanlığı da Osmanlı hâkimiyetine girdi. 1473 senesinde Akkoyunlu Beyi Uzun Hasan'ın Otlukbeli 'deki saldırısı püskürtüldü. 1468 senesinde ise Karamanoğulları'nın siyasi faaliyetine son vermiştir. Bu fetihler ile Fetret Devri'nde bozulan Anadolu siyasi birliği tekrar sağlanmış oluyordu. Fatih Sultan Mehmed 1480 senesinde İtalya'ya asker çıkarmasına rağmen 1481'deki ani ölümü ile bu sefer tamamlanamamıştır. Padişah olan II. Bayezid yapılmış olan reformların çoğunu ortadan kaldırma yoluna gitmiştir. Bilhassa örfi uygulamaların yerini şer'i uygulamalar almıştır. Bu dönemde gerçekleşen Cem Sultan olayı, Osmanlı Devleti'nin dış dünyada aktif bir siyaset izleyememesinin ana sebebi olmuştur. Ancak,

Karadeniz'deki önemli liman kentleri olan Kili ve Akkirman şehirleri 1484 senesinde ele geçirilmiştir. Venedik'in elinden Modon, Koron ve İnebahtı da ele geçirilen yerler arasında idi. Ele geçirilen bu yerler ile Osmanlı Devleti hem Kuzey Avrupa hem de Akdeniz'e ve dahi güneye açılma imkânına sahip olmuştu. Osmanlı Devleti bu dönemde gaza siyaseti takip edememiş, hukuk ve iç sahasında mühim değişikliklere gitmiştir (Emecen, 2011, 21-22).

Aşıkpaşazade tarafından yazılan ve yalnızca Osmanlıyı konu alan mevcut çalışma, yazarının kendine has nitelikleri ile birleştirilmiştir. Anonimler bir yana bırakılır ise, Aşıkpaşazade, tarih türünün ilk eseri olan Tevârîh-i Âl-i Osmân'ı kaleme almıştır. Bu eserin kaynakları olarak Yahşi Fakih'in Menakıbnamesi, tarihi takvimler ve Ahmedî'nin Dâsitân-ı Tevârîh-i Mülûk-i Âl-i Osman gösterilmektedir (Azamat, 1992, 14-18).

Tevârîh-i Âl-i Osmân, "Osmanlı ailesinin tarihleri" anlamına gelmektedir. Aşıkpaşazade eserini 86 yaşında iken kaleme almıştır. Bu bağlamda Aşıkpaşazade eserini ölümünden 5 yıl önce kaleme almıştır. Babinger eserin tamamının Aşıkpaşazade tarafından yazılmadığını, eseri tamamlayanın torunları, öğrencileri ya da akrabaları olduğunu savunmuştur (Babinger, 2000, 39-40). Daha önce de belirtildiği gibi Geyve'de Yahşi Fakih'in evinde yirmili yaşlarında bulunmuş ve buradaki yazma eserden faydalanarak tarihini yazmıştır. Aradan geçen 60-65 sene akabinde eserini kaleme alması nedeni ile çok sayıda olayın yanlış hatırlanması, unutulmuş olması ya da birbirine karıştırılmış olması muhtemeldir (Yıldırım, 2004, 18).

Tevârîh-i Âl-i Osmân'ın on dört yazma nüshası bulunmaktadır. Bunlar: Upsala nüshası, Mordtmann nüshası, Berlin nüshası, Dresden nüshası, Nikolsburg nüshası, Vatikan nüshası, İstanbul nüshası, Paris nüshası, Mısır nüshası, Ahmet Vefik Paşa nüshası, Kilisli Rifat nüshasıdır (Larousse, 1969, 780). Eser ilk olarak 1914 senesinde Ali Bey tarafından neşredilmiştir. İkinci kez 1929 senesinde Alman Profesör Giese tarafından, üçüncü kez 1949 senesinde Nihal Atsız tarafından Latin harfleri ile neşredilmiştir. Nihayet son olarak 2003 senesinde Kemal Yavuz ve Yekta Saraç tarafından neşredilmiştir.

Eski Anadolu Türkçesi ile yazılan eserin akıcı bir dili vardır. Eserde kısa cümleler ile kısa diyaloglara yer verilmesi eserin canlılığının artmasını sağlamaktadır. Bablara ayrılan eserde her bab sonunda manzum bölümler yer almaktadır. Eser, 829 beyitten meydana gelmektedir (Yavuz ve Saraç, 2003, 38). Osmanlı tarih yazıcıları arasında pek tanınmayan Aşıkpaşazade, kullandığı üslup, tanıklık ettiği olaylar hakkında verdiği bilgiler ve dahası Türk kültürüne ait çeşitli bilgileri kaleme alması bakımından oldukça önemlidir.

Bu eseri, tarihi kaynak olarak değerlendirmek son derece yerinde olacaktır. Yazar, II. Murad ve Düzmece Mustafa arasında meydana gelen çatışmaya tanıklık etmiştir. Genel olarak II. Murad dönemindeki olayların canlı tanığı olan yazar, bu olayları kısaltılmış bir şekilde tarihine kaydetmiştir. Semendire kalesinin alınması, İshak Bey'in Macarlar ile yaptığı savaş da

tanıklık ettiği diğer olaylar arasındadır. Hatta bu savaştan sonra padişah II. Murad'ın Aşıkpaşazade'ye birtakım hediyeler vermiş olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte II. Kosova savaşına da katılan Aşıkpaşazade, gösterdiği kahramanlıklardan dolayı yine II. Murad tarafından ödüllendirilmiştir. Tanıklığının yanı sıra, kimi hadiseleri de başkalarından duyup nakletmiştir. Örneğin, Beyazıd ile Timur arasında gerçekleşmiş olan Ankara Savaşı'nı Beyazıd'ın ordusunda bulunan birtakım askerlerden duyup, kayıt altına almıştır (Yıldırım, 2004, 23-24).

Tevârih-i Âl-i Osmân'da ilk olarak Osmanlıların sülalesi ile ilgili bilgiler verilmektedir. Daha sonra sırası ile Anadolu öncesi yaşanan olaylar, Osmanlı sülalesinin Anadolu'ya geliş serüvenleri, kaç kısma ayrıldıkları, bu ayrılan kısımların hangilerinin Anadolu'da kalmaya devam ettikleri, kısaca Süleyman Şah'tan II. Bayezid'a kadar yaşanan olaylar aktarılmıştır. Belirtmekte fayda vardır ki, Aşıkpaşazade'den itibaren mevcut aileye mensup olan kişilerin Osmanlı padişahlarına yakınlığı söz konusu olmuştur. Aşıkpaşa'dan itibaren gelen aile mensupları Türk tarihi ve kültür yaşamını doğrudan gözlemleyen kişiler olmuştur. Bu bağlamda Aşıkpaşazade de bu kişilerin sonuncusudur (Yavuz ve Saraç, 2003, 25).

Aşıkpaşazade'nin tarih ilmine olan ilgisi, onu bu eseri yazmaya iten ana sebeplerden biri olmuştur.

Aşıkpaşazade'nin kaleme aldığı bu tarih, yalnızca okumak amacı ile değil, aynı zamanda dinleme, görme ve yaşamaya da dayanmaktadır. Bu bağlamda yaşanan olayları anlatırken savaşta kullanılan teknikler hakkında da bilgi vermiştir:

“Atasından alınan dua ile manevi yardım kılıcını kuşandığı zaman, gaza niyeti ile savaşmak için sefer yapmaya karar verdi. O da babası Osman Gazi gibi Karaçepüş'e yürümeye başladı. Tam hisara varacakları zaman bölükleri üçe çıkardılar. Birincisi direkt olarak hisara yürüdü. Mevcut bölüğün içinde Orhan Gazi vardı. Diğer bölük gece yarısı hisarın ilerisine geçti. Son olarak üçüncü bölük, hisarın yanında bulunan dereye girdi. Orhan Gazi savaşmak için hisara yürümeye karar verdi. Birkaç zaman boyunca muharebe yapıldı. Kâfirler, düşmanlarının savaşı bırakıp kaçtıklarını düşünerek hisar dışına çıktılar. Hisar önlerinde bir Türk yakaladılar. Tekfura getirdiler. O da "Başka Türk var mı?" deyince, Türk, "Yok, olanlar da kaçıp gittiler" dedi. Bunu duyan tekfur kazandığını düşünerek sevindi. Casus gönderdi. Casus Türklerin olmadığını görünce gittiklerini anladılar. Tekfur bunun üzerine hisarın kapısını açıp, "Türk zor durumda imiş, gidip onları vurayım ve dereden çıkartmayayım" dedi. Hisarın yanında saklanan gaziler birden kapıyı aldı. Yukarıdakiler de görüldüğü zaman tekfur, "Daha Türk var imiş." dedi. Dönüp hisarın ön tarafına geldiği vakitbu kişilere rastladı ve kendini ele verdi. Tutup hisara karşı getirip, hisarı aldılar. Bunun üzerine de malını gazilere verdiler. Daha sonra sipahisini çıkarıp tekfuru aldılar” (Yavuz ve Saraç, 2003, 80-82).

2. Yöntem

Araştırmanın amacı Tevârîh-i Âl-i Osmân'ın yönetim ve organizasyon bilimi açısından analizini yapmaktır. Günümüzde yönetim bilimi söz konusu olduğunda ilk akla gelen Taylor'un "Bilimsel Yönetim Kuramı", Fayol'un "Genel ve Endüstriyel Yönetim" ve son olarak Weber'in "Sosyal ve Ekonomik Örgütlenme Teorisi" isimli eserler ise, 15. Yüzyılın konu alındığı bir çalışmada Tevârîh-i Âl-i Osmân'ın önemi de yadsınamaz.

Mevcut çalışmada Tevârîh-i Âl-i Osmân hakkında yeni meydana getirmekten çok, tarihin birikimi ile günümüz yönetim ve organizasyon bilimi bağlamında değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Yöntem olarak araştırmanın ana kaynağını, Kemal Yavuz ve Yekta Saraç'ın hazırladığı "Âşıkpaşazade Osmanlıların Tarihi" isimli eserler oluşturmaktadır. Bu kitaba ek olarak Nihal Atsız'ın "Osmanlı Tarihleri I" isimli eseri de ana kaynak olarak kullanılmıştır. Ana kaynakların dışında yakın zamanda yayınlanmış çalışmalardan da yararlanılmıştır. Örneğin, Diyanet'ten ve M.E.B.'den çıkarılmış olan İslam Ansiklopedilerinin ilgili maddelerinden yararlanılmıştır.

18. yüzyılın sonunda bilim insanları bir yandan dünya hakkındaki bakış açısını genişletmişken, bir yandan da kendi fiziksel niteliklerinin bilgisine görkemli bir yardımda bulununca, bilimin insanın dünya ve kendisi hakkındaki bilgilere faydalı olup olmayacağı sorgulanmaya başlanmıştır. Aralarında bilhassa tarih biliminin de bulunduğu bilimsel kavramlar, sonraki yüzyılda azar azar gelişme kaydetti ve bilimin doğayı ve insanın sorunlarının incelenmesine de uygulanmaya başlanmıştır (Carr, 2002, 65). Bir bilim dalı ile yalnızca o bilim dalındaki uzman kişinin ilgilenmesi doğru olmamaktadır. Bu bağlamda tarihten yalnızca tarihçiler faydalanamaz. Bilhassa yönetici konumunda olan ya da yöneticilik bilincinde olan her kişinin tarih bilincinin olması gerekmektedir. Tarih, kişiye olaylar hakkında mantıklı bir değerlendirme ile sonuç çıkarmayı amaçlamaktadır. İbn-i Haldun'un da dediği gibi, tarih, yararları çok ve amaçları yüksek bir bilim dalıdır. Zira din ile dünyevi uğraşlarını sağlam bir zemine oturtmak isteyen bir kişi, geçmiş zamanlardaki toplulukların hayatlarını, hükümdarlarının yönetim şeklini, siyasetlerini yalnızca tarih aracılığı ile öğrenebilirler (Haldun, 2004, 31).

Aşıkpaşazade'nin eserini sade bir geleneğin basit bir bileşenine indirgenmiş olarak değerlendirmek doğru olmayacaktır. Eserde 15. yüzyıl Osmanlı Tarihçilerinin çalışmalarında gözlemlendiği gibi, tarihsel bilinç örneklerinin o dönemin değişik bakış açılarını da temsil ettiği söylenebilir. Tevârîh-i Âl-i Osmân'ın analizi yapılırken, araştırmanın bağlamsallaştırılması gereklidir. Metin ister yazılı, ya da sözlü olsun, döneminin farklı kültürel ürünleri ile kapalı olmayan bağlantılara sahiptir. İlaveten, zamanın diğer tarihi metinleri arasındaki yeri de incelenmelidir. Ayrıca eserin niteliklerini ve kaynakları hakkında araştırma yapmak döneminin genel kültürel atmosferini anlamamız açısından da oldukça önemlidir. Aşıkpaşazade, görüşlerini ve

hatta eleştirilerini süreçler ile değil, bireyler aracılığı ile dile getirmiştir. Bu da soyut dinamiğin bir etkileşimi olarak değil de bireyler tarafından yaratılan ve yönlendirilen bir nitelik olarak karşımıza çıkmaktadır.

3. Bulgular

Aşıkpaşazade'ye göre Osmanlı Devleti hâkimiyetini üç ana kavram üzerine inşa etmiştir. Bunlar: gaza, al ve İslam kavramlarıdır. Aşıkpaşazade Osmanlı'nın seçilmiş oluşunu Tanrının bir armağanı olarak nitelemiştir. Bu şekilde onlara ezelden ebede devlet olabilme imtiyazı verilmiştir (Yavuz ve Saraç, 2003, 95). Bu düşüncesi şu manzum satırlar ile anlaşılabilir:

Der oğlum nusrat u fırsat senündür

Hidâyet menzili ni'metsenündür

Sana verildi baht u düşmesün taht

Ezeli tâebed devlet senündür

...

Aşıkpaşazade, Fatih Sultan Mehmed dönemini, II. Murad'ın Manisa'ya çekilmesi ile başlatmaktadır. Yazar bu kısımda Osmanlı'nın gazilik anlayışını merkeze almıştır. Daha sonra Varna Zaferi üzerinde duran Aşıkpaşazade, zafer olgusu üzerinden eserinde Osmanlı'nın gaziliğini şu satırlar ile övmektedir (Yavuz ve Saraç, 2003, 185):

Gazâlar kim edübdür Âl-i Osman

Vilâyet kâfirin etdimüsülman

Kaçanı komadılar yağılarda

Dileyene dahı vermediler aman

...

Muhammed ümmetinünhaslarıdır

Bu âldür kim eder i'lâl-i îman

Yukarıdaki beyitlerde de görüldüğü üzere yazar, Osmanlı hanedanını gaza faaliyetinde bulunarak İslam temalı bir devlet olduğunu ve bu şekilde bütün âlemi kendisine bağlı bir hanedan şeklinde sunmaktadır. Aşıkpaşazade'ye göre Osmanlı hanedanı, gazilikleri aracılığı ile dünyada Süleyman Peygamber dâhil herkesi heyecanlandıracak bir egemenlik elde etmiş, öyle ki sadece insanlar değil, hayvanlar ve hatta cinler de bu hanedanın emri altına girmiştir.

Yönetim ve organizasyon bilimi açısından Tevârih-i Âl-i Osmân'ın incelenmesi esasında değinilmesi gereken bir diğer konu ise Osmanlı Devleti'nde kul sisteminin ortaya çıkışıdır. Aşıkpaşazade, tarihinde bu olayı şu şekilde anlatmaktadır:

“Karaman'dan Kara Rüstem adında bilge kişi gelmiştir. Bu kişi Çandarlı Halil Paşa'ya şöyle demiştir ki: “Efendi! Bu kadar hanlık malını niçin ziyan edersiniz?” Kazasker ise: “O dediğin mal hangi maldır?” Bilge kişi: “İşte bu esirlerdir ki gaziler alırlar, Tanrı buyruğunda bunların beşte biri hanındır. Niçin almazsınız?” dedi. Kazasker bu durumu bana sundu. Han: “Tanrı buyruğu ne ise yap.” dedi. Kendisi Gelibolu'da oturmuş, esirlerin her biri için yirmi beş akçe almıştır. Mevcut yeni uğraş iki bilgenin önlemidir. Bunlar Çandarlı Halil Paşa ve Karamanlı Kara Rüstem'dir. Evrenus'a emir verdiler ve seferinden kazanılmış olan her beş esirden birini al, dediler. Beş esiri olmayanın ise her esirden yirmi beş akçe al dediler. Bu tertip üzerine Evrenus da bir kadı tayin etti. Hayli oğlanlar toplandı. Murat Han'a getirdiler. Çandarlı Kara Halil dedi ki: “Bunları Türklere verelim. Türkçe öğrenedursunlar. Diğerlerini de çeri yapalım. Günden güne çoğaldılar. Müslüman oluncaya kadar Türkler çok yıllar bunları hizmette kullandılar” (Atsız, 1992, 59).

Acemi oğlanlar ocağı Çandarlı Kara Halil Paşa tarafından I. Murad zamanında kurulmuştur. Bu ocak I. Murad zamanında kurulsa da kul sistemine asıl şeklini veren Fatih Sultan Mehmed olmuştur. Kul sistemi oldukça başarılı bir biçimde geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Nitekim bu sistem, Kanuni Sultan Süleyman, IV. Murad ve III. Ahmed dönemlerinde de köklü değişikliklerden geçmiştir (İlgürel, 1988, 324).

4. Tartışma

Eserde, Osmanlı'nın kuruluş dönemindeki neredeyse her konu hakkında bilgiye yer verilmektedir. Bu konulardan yönetim bilimini ilgilendiren hususlardan biri Osmanlıların gelenek ve göreneklere hakkındadır. Osmanoğulları'nın kuruluş döneminde kabul gören hayat tarzı ve giyim kuşamları da Tevârih-i Âl-i Osmân da yer bulmuştur. Yazar, tarihinde bu konu hakkında şunları yazmıştır:

“Alaeddin Paşa, Orhan Gazi'ye “Sultanım, Allah'a şükürler olsun, sizi padişah olarak gördüm. Bir gün sizin de ordunuz çoğalma gösterecektir. Siz de askeriniz de bir nişan, alamet koyunuz ve o şey başka askerlerde bulunmasın” der. Orhan Gazi, “Sen ne işi işlersen ben de onu kabul ederim.” dedi. “Şimdi etraftaki beylerin börtükleri kızıl renktendir. Senin askerinin börtükleri ak olsun.” dedi (Yavuz-Saraç, 2003, 97).

Buna ek olarak, divana gelen beylerin burma tülbent takması, sefere gidildiği zaman börtük giyilmesi ve börtükün altına da şevgüle giyilmesi gerekliliği de Aşıkpaşazade tarafından belirtilmiştir (Yavuz-Saraç, 2003, 98).

Osmanlı Devleti'nin kuruluş aşamasında gerçekleştirilen organizasyonlardan en önemlisi belki de Anadolu coğrafyasında varlık göstermiş olan sosyal hayattaki teşkilatlanmalardır. Bu teşkilatlanmalar Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda önemli bir husus olarak ön plana

çıkılmaktadır. Temelde dini yapı üzerinde oluşturulan bu unsurları Aşıkpaşazade, gâziyân-ı Rûm, ahîyân-ı Rûm, abdalân-ı Rûm ve bâciyân-ı Rûm şeklinde sıralamıştır. Aşıkpaşazade bu unsurlar bağlamında Osmanlı Devleti'nin kurumsallaşmasının kolaylaştığını aktarmaktadır. Gâziyân-ı Rûm, Alplar, Alp erenler gibi adlar ile zikredilmektedir. Aşıkpaşazade'nin eserinde bu isim adı altındaki anlattığı topluluk, Rum bölgesinin ele geçirilmesinde mühim bir rol üstlenmiştir (Köprülü, 2006, 107). Ahîyân-ı Rûm, Aşıkpaşazade'nin Anadolu Ahileri olarak nitelendirdiği topluluktur. Dini bakımdan bu teşkilat Osmanlılar ve Ahilerin arasındaki bağın güçlenmesini sağlamıştır ve böylece bu grubun içinde bulunduğu etkinlikler aracılığı ile devlet teşkilatlanmasının meydana gelmesi kolaylaşmıştır (Köprülü, 2006, 111). Abdalân-ı Rûm yani dervişler olarak bilinen topluluğun, 14. yüzyılda Abdal-baba unvanı ile Osmanlı sultanlarının yanında savaflara katıldığı bilinmektedir. Köprülü'ye göre bu unsurların kökeni Büyük Selçuklu Devleti'ne kadar uzanmaktadır (Köprülü, 2006, 114-115). Bâciyân-ı Rûm, ilk kez Aşıkpaşazade tarafından ortaya atılan yalnızca Türkmen kadınlardan oluşan bir topluluktur. Ancak böyle bir unsurun olup olmadığı konusu hala tartışmaların odağındadır (Köprülü, 1991, 415). Eserde yer alan bu dört unsur, Osmanlı Devleti'nin teşkilatlanması ve devlet olarak zuhur etmesinde önemli etkiler yapmıştır (Yıldırım, 2016, 328-329).

Tevârîh-i Âl-i Osmân'da nevbet vurma, hilat, sikke bastırma ve hutbe okutmak da yönetim ve organizasyon bilimi açısından dikkate değer hususlardandır. Hâkimiyet alametleri olan bu unsurların kuruluş devrinden itibaren uygulanması, Osmanlı'nın, teşkilatlanmış bir yapıya sahip olduğunun göstergesidir (Yıldırım, 2004, 77-91).

Osmanlı Devleti'nin kuruluş zamanlarından itibaren devlet yönetimindeki başarısının asıl sırrı, Türk ve Müslüman olmayan toplulukları kendilerine bağlarken, onların ayrıcalıklı durumlarını da göz önünde bulundurmuştur. Osmanlı Devleti'nin yakaladığı bu denge sayesinde imparatorluk olunmuştur (Cem, 2014, 75).

Yönetimde sistem yaklaşımı mevzu bahis olduğunda *entropi* kavramı üzerinde durulması gerekmektedir. Entropi, herhangi bir sistemin bozulması ya da ölmesi eğilimi ifade etmektedir. Yani, bütün sistemler için geçerliliği bulunan genel bir eğilim şeklinde tanımlanır (Arıkboğa, 2009, 69). Bu yaklaşım yönetim literatürüne 1940lı senelerde girmiştir (Cora, 2016, 241). Tevârîh-i Âl-i Osmân içerisinde bu kavramı inceleyecek olursak Anadolu Selçuklu Devleti'nin zayıflaması ile Anadolu coğrafyasında beyliklerin hâkimiyeti söz konusu olmuştur. Bu beyliklerin içerisinde kendini gösteren Osmanoğulları giderek güçlenmeye başlamış ve diğer beylikleri hâkimiyeti altına almaya başlamıştır. Anadolu Selçuklu Devleti'nin zayıflaması entropinin zayıflaması hatta yok olması anlamına gelmektedir. Selçuklu Devleti'nin sisteminin açık olduğu varsayılsa bile entropinin yok olmasının önüne geçememiştir. Bu bağlamda Osmanoğulları, Tevârîh-i Âl-i Osmân'ın

bilhassa ilk bablarında bu devletin yerine geçmiştir.

Sonuç

Tevârîh-i Âl-i Osmân, gerçek manada yazılan ilk Osmanlı tarihidir. Tevarih-i Al-i Osman'da, Osmanlı hanedanının şeceresinden bahsedildikten sonra Süleyman Şah'tan başlayıp II. Bayezid dönemine değin tüm ayrıntılardan bahsedilmiştir. 1478 senelerinde tamamlanmış olan bu eser, şüphesiz 15. yüzyılda Osmanlı dünyasında üretilmiş olan en özgün eserdir. Bu tarihi, dönemin tarihçilerinin eserlerinden ayıran en önemli şey oldukça fazla detay ve orijinal bilgidir. Yazar, bu durumu "kısa kısa her şeyi anlattım" şeklinde tanımlamıştır. Aşıkpaşazade'nin eserleri, Yahşi Fakih vasıtası ile Osmanlı girişiminin ilk zamanlarına bağlantılı olarak daha önceki geleneklerinin önemli bir bölümünü içermektedir. Bununla birlikte Neşri tarafından Cihannüma'nın yoğun bir biçimde kullanılan Tevârîh-i Âl-i Osmân'ın bendleri ve öyküleri de gelecek zamandaki Osmanlı tarihçilerine aktarılmıştır. Bu bağlamda bilhassa ilk dönem Osmanlı tarih yazımında dönüm noktası olarak nitelendirilen İdris Bitlisi ve Kemalpaşazade de Aşıkpaşazade'den Neşri aracılığı ile alınmış olan bend ve öyküleri devam ettirdi ve bu durumun bu kişilere yetkili bir statü kazanmasına sebebiyet vermiştir.

Tevârîh-i Âl-i Osmân, bir devletin nasıl kurumsallaştığını gösteren özgün ilk Osmanlı tarihi olması bakımından günümüzde son derece önemli birinci elden kaynaklardandır.

Kaynakça / Reference

- Afyoncu, E. (2003). Osmanlı Siyasî Tarihinin Ana Kaynakları: Kronikler. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 1(2), 101-172
- Arıkboğa, F. Ş. (2009). Yönetim ve Organizasyon. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Atsız, H. N. (1992). *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*. İstanbul.
- Atsız, H. N. (1949). *Osmanlı Tarihleri I*. İstanbul: Türkiye Yayınevi.
- Azamat, N. (1992). Anonim Tevarih-i Al-i Osman. Marmara Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Babinger, F. (2000). Anadolu'da İslamiyet-İslam Tedkikatının Yeni Yolları. *Anadolu'da İslamiyet*. İstanbul.

- Carr, E. H. (2002). *Tarih Nedir?* çev. M. Gizem Gürtürk. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cem, İ. (2014). *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Cora, İ. (2016). Yönetim ve Organizasyon Bilimi Açısından Koçi Bey Risalelerinin Analizi: Tarihsel Bir Araştırma. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(29), 221-244.
- Çiftçioğlu, N. Atsız. (1949). *Osmanlı Tarihleri*. İstanbul: Türkiye Yayınevi.
- Çimen, C. (2006). Anonim Tevârîh-i Âl-i Osmân (Kuruluştan 892/1487'ye kadar). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Çobanoğlu, Ö. (1999). Sözlü Kültürden Yazılı Kültür Ortamına Geçiş Bağlamında Erken Dönem Osmanlı Tarihlerinden Âşıkpaşazâde'nin Epik Karakteri Üzerine Tespitler. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. C. 16. 65-82.
- Emecen, F. M. (2011). *Osmanlı Klasik Çağında Savaş*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Emecen, F. M. (2011). *Osmanlı Klasik Çağında Hanedan Devlet ve Toplum*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Fayol, H. (2012). *Genel ve Endüstriyel Yönetim Administration Industrielle Et Generale*. çev. M. Asım Çalıköğlü. İstanbul: Adres Yayınları.
- Haldun, İ. (2004). *Mukaddime*. C.1. Ankara: Yeni Şafak Kültür Armağanı.
- İlgürel, M. (1988). Acemi Oğlanı. *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 1. 324-325.
- İnalçık, H. (2005). Âşıkpaşazade Tarihi Nasıl Okunmalı? *Söğüt'ten İstanbul'a*. Der. Oktay Özel, Mehmet Öz. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Köprülü, M. F. (1997). Aşıkpaşazade. *M.E.B. İslam Ansiklopedisi*.
- Köprülü, M. F. (2006). *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Köprülü, O. F. (1991). Bâciyân-ı Rûm. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 4, 415.

- Larousse, M. (1969). *Aşıkpaşazade*. C. 1. İstanbul.
- Özcan, A. (1991). *Aşıkpaşazade*. *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 4, 6-7.
- Özcan, A. (2013). Osmanlı Tarihçiliğine ve Tarih Kaynaklarına Genel Bir Bakış. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 1, 271-293.
- Şahin, H. (2013). Yahşi Fakih. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 43. 180-182.
- Taylor, W. F. (1911). *The principles of scientific management*. Prelinger Library.
- Yavuz, K. ve Saraç Y. (2003). *Âşık paşazade Osmanoğulları'nın Tarihi*. İstanbul: K Kitaplığı.
- Yıldırım, T. (2004). *Âşıkpaşazâde'de Türk Kültürü Unsurları*. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Yıldırım, Y. (2016). Bir Devletin Kuruluşu Üzerine Anlatı: Aşık Paşazade Tarihi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(47), 323-330.
- Weber, M. (1964). *the theory of social and economic organization*. New York.

